

İTTİHAT VE TERAKKİ DÖNEMİNDE MİLLİ İKTİSAT ANLAYIŞI (1913-1918)

Koray ERGİN¹

Özet

İttihat ve Terakki Osmanlı Devleti'nin sadece siyasi hayatını değil, ekonomik hayatını da etkileyen önemli bir hareketti. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda yaşadığı olumsuz gelişmeler ekonomik hayatını da etkilemişti. Bu durum ekonomik hayatta yeni görüşlere ve tartışmalara yol açmış, aynı zamanda bazı tedbirlerin alınmasını gerekli kılmıştı. İttihat ve Terakki'nin denetleme iktidarı olarak bilinen 1908-1912 yılları arasında ekonomik görüş olarak daha çok Maliye Nazırı Cavid Bey'in de etkisiyle liberal bir görüş etkili olmuş, İttihat ve Terakki'nin tam iktidar dönemi olarak bilinen 1913-1918 yılları arasında ise, daha çok devletçi bir anlayış yani "Milli İktisat" düşüncesi etkili olmuştu. İttihatçılar son dönemde özellikle dışa bağımlı hale gelen Osmanlı ekonomisinin ancak bu yolla kurtulabileceğini savunmuşlardı. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Alp Tekin ve Akyığıtzade Musa "Milli İktisat" anlayışının en önemli temsilcilerindendi. "Milli İktisat" anlayışı sadece Osmanlı'nın son dönemini değil, Cumhuriyet Dönemi'ni de etkileyecek önemli bir ekonomik düşünce haline gelecekti.

Anahtar Kelimeler: Milli İktisat, İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti.

NATIONAL ECONOMY IN THE COMMITTEE OF UNION AND PROGRESS PERIOD (1913-1918)

Abstract

The Committee of Union and Progress effected not only the politic side but also the economic life of Ottoman Empire. The negative development which the Ottoman Empire went through recently also effected their economic life. This situation caused the Ottomans to have new opinions and new arguments and at the some time it caused them to take some precautions. As an economic view, a liberal one was effective because of the Minister Of Finance, Mr. Cavit, between the years of 1908-1913, where the Committee of Union and Progress was known as the Control Power. Also, between 1913-1918 in which the Committee of Union and Progress was known as the full power, a governmental view in other words "a Nationally Economy" view became effective. The supporters of the Committee of Union and Progress defended that the economy of Ottomans which had become dependent to foreign countries recently, could be saved with this method. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Alp Tekin and Akyığıtzade Musa were the most important representatives of the National Economy view. This National Economy view would have been the most important view which would effect not only the last times of Ottomans, but also the period of Republic.

Keywords: National Economy, Committee of Union and Progress, II. Constitutionalism, Ottoman Empire.

¹ Okt., Akdeniz Üniversitesi, korayergin@akdeniz.edu.tr

Giriş

İttihat ve Terakki Osmanlı Devleti'nin son on yılına damgasını vuran önemli bir hareketti. Bu hareket önceleri bir siyasi hareket olarak başlamış, zamanla devletin iktisadi ve kültürel yaşamını da etkilemişti. Bu hareketin oluşmasında ve gelişmesinde son zamanlarda Osmanlı'da meydana gelen gelişmeler belirleyici rol oynamıştı. İmparatorluk bünyesinde çıkan ayrılıkçı hareketler siyasi, kapitülasyon gibi ekonomik ayrıcalıklar ise ekonomik çöküşü hızlandırmıştı. İşte böyle bir ortamda Sultan 2. Abdülhamid daha önce son verdiği meşrutiyeti yeniden ilan etmek zorunda kalmıştı. 1908 Genç Türk Hareketi olarak bilinen bu hareket, İttihat ve Terakkinin, Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini giderek arttıracak ve önemli bir hareket olacaktı. 1908 Genç Türk Hareketi öncelikle imparatorluğu eski gücüne kavuşturmayı ve Avrupalı devletlerin baskısından ve denetiminden kurtarmayı amaçlayan siyasi bir hareketti (Ahmad, 2014, s. 38). Bu hareket, Müslüman, gayri-Müslim tüm Osmanlı unsurlarını, 2.Abdülhamid'in politikalarına karşı birleştiren özgürlükçü bir nitelik taşımış, Osmanlı'da "millet" anlayışını oluşturmayı arzulamıştı. Ancak sonuç farklı olmuş, ayrılıkçı hareketler daha da güçlenerek, Osmanlı'nın karşılaştığı zorluklar içerisinde, bağımsızlık hareketine dönüşmüştü (Toprak, 2012. s. 81). Yaşanan bu olumsuz olaylar, sadece siyasi hayatta değil, ekonomik hayatta da etkili olmuş, ekonomide yeni görüşlere ve tartışmalara yol açmıştı. 20. Yüzyılın başlarından itibaren iktidara gelen İttihatçılar, devleti içinde bulunduğu ekonomik zorluklardan kurtararak güçlü bir iktisadi bir yapı oluşturmak ve ekonomik yaşamda etkili bir konumda olan gayri Müslimlerin etkisini azaltarak, milli iktisat anlayışını güçlendirmeye çalışmıştı (Akkuş, 2008, s. 119). İttihat ve Terakki yönetime geldikten sonra Alman ekolünün de etkisiyle girişimci bir burjuva sınıfı oluşturmak düşüncesiyle milli iktisat ilkesini uygulamaya koymuştu. Eğer bu gerçekleşirse ekonomide gayri Müslim etkisi azalacak, Türk burjuvazi sınıfının güçlenmesi sağlanacaktı (Berber, 2013, s. 211). I. Dünya Savaşı devletin ekonomiyeye Müslüman-Türk unsuru anlayışının yerleştirilmesi anlamında uygun bir zemin sağlamıştı. Hükümet "milli iktisat" adı altında girişimci bir Müslüman-Türk sınıfı oluşturmak düşüncesiyle olumlu adımlar attı (Varlı ve Koraltürk,2010, s. 129). I. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılar ve hükümetten gelen tam destek bu anlayışa zemin hazırlamıştı (Özgün, 2008, s. 11). II. Meşrutiyet'le birlikte iktisadi hayat, 1908-1913 yılları arasında liberal,1914-1918 yılları arasında ise, "Milli İktisat" dönemi olarak adlandırılır. Milli İktisat kavramı, İttihat ve Terakki'nin Türk milliyetçiliği düşüncesinin iktisadi hayata yansımalarının bir sonucuydu (Akkuş, 2008, s. 120). II. Meşrutiyet Dönemi'nde giderek önemli bir güç haline gelen milliyetçilik anlayışı, Osmanlı aydınının iktisadi düşünüşünü de etkilemiş, bu doğrultuda serbest dış ticaret anlayışı yerine, koruyucu bir dış ticaret anlayışı getirilmeye çalışılmıştı (Özgün, 2008, s. 11). Bu koruyucu anlayış ekonomide devletçilik ilkesine dayalı politikalara zemin hazırlamıştı. İttihat ve Terakki dönemiyle birlikte ekonomi politikaları, ekonomik ve siyasi koşullardan etkilenerek önemli bir gelişme göstermiş, bu durum Cumhuriyet Dönemini de içine alarak devletçilik ilkesi ile sonuçlanmıştı (Varlı, 2012, s. 168).

İktisadi Görüşler

Osmanlı Devleti'nde liberal düşüncenin en önemli savunucularından biri Sakızlı Ohannes Paşa, diğeri ise hiç kuşkusuz Cavid Bey idi. Selanikli bir tüccarın oğlu olan Cavid Bey İttihatçılar'ın liberalist iktisadi politikasına şekil veren kişiydi. Dört cilt olarak yayınladığı "İlm-i İktisat" adlı eserinde klasik okula bağlılığını göstermiş, Marksizm'i eleştirmişti (Şener, 2007, s. 32). 1908'den itibaren devlet yönetiminde etkili olmaya başlayan İttihat ve Terakki, ekonomik bir düşünceden yoksundu. Cemiyetin iktisat politikasını ortaya koyabilecek bir durumu yoktu. Sonradan seçim beyannamelerinde ve kongre kararlarında ancak iktisadi görüşler ortaya konmuştu (Şener, 2007, s. 33-34). Cemiyetin, 1908-1914 yılları arasında izlediği liberal ekonomi politikasının en önemli temsilcisi olan Cavid Bey, 1908 devriminden I. Dünya Savaşı sonuna kadar, ülke ekonomisine damga vurmuştu (Tunçer, 2010, s.41-42). Cavid Bey önce maliye nazırlığına getirilmiş, 1912 seçimlerinin ardından da Said Paşa kabinesinde Nafia nazırlığı görevinde bulunmuştu. 1913 Bab-ı Ali Baskını ile yönetimi tamamen kontrol altına alan İttihat ve Terakkinin kabinesinde tekrar Maliye Nazırı olmuştu. 6 yılı aşkın bir şekilde maliye nazırlığı (1908-1918), diğer zamanlarda siyaset adamı olarak görev yapmıştı (İlkin, 1993, s. 175-176). Cavid Bey, görev yaptığı süre içerisinde serbest ticaret yanlısı ekonomik bir politika izlemeye ve uygulamaya çalışmıştı (Çavdar, 1994, s.98). Cavid Bey, ekonomiyle ilgili her türlü kayıt ve engelin kaldırılmasını ve bireyciliği savunur. Ona göre liberalizm, bireylere sorumluluk duygusu verir. Cavid Bey'in iktisat politikaları, serbest ticaret, tarımsal ihracata dayalı ihtisaslaşma, yabancı sermayeyi teşvik, devletin ekonomik hayata müdahale etmemesi gibi unsurlara dayanır (Tunçer, 2010, s.44). Cavid Bey, siyasi bağımsızlığın yanında mali bağımsızlığın önemini vurgulamış, mali istibdadın, siyasi istibdattan daha fazla bir ülkeyi sarsacağını düşünmüştü (Eroğlu, 2006, s. 303). O, bu yüzden liberalizmi savunmuştu. Liberalizm kamu otoritesinin ekonomik ve sosyal süreçlere müdahale etmesine karşı çıkan, bireycilik anlayışını ön plana çıkaran bir görüştü (Berber, 2013, s. 212). Cavid Bey bireycilik anlayışının en önemli savunucusuydu. Cavid Bey'in savunduğu bireyciliğin, II .Meşrutiyet dönemindeki en önemli yayın organı Ulum-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuasıydı (Toprak, 2012, s. 91). Bu mecmuanın kurucuları Rıza Tevfik, Ahmed Şuayp ve Cavid Bey'dir. Ulum-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası'nda liberal bir iktisat görüşü ortaya atılmış ve bu düşünce yayınlanan yazılarla sürekli desteklenmişti. Dergi, Osmanlı'nın kapalı ekonomi anlayışından uzaklaşması görüşünü ısrarla savunmuş, sosyalizme düşman bir görüş sergilemişti (Mardin, 1985, s. 630-631). Cavid Bey gibi Sakızlı Ohannes Paşa, Portakal Mihail Paşa gibi iktisadi ve mali konularda eli kalem tutan Osmanlılar da serbest dış ticaret politikasını benimseyerek, ülkeler arası gümrüklerin kaldırılmasını önermişlerdi (Toprak, 2012, s. 112). Ancak Osmanlı İktisadi düşüncesinde, serbest dış ticaret ilkelerine ilk eleştiri, Musa Akyığıtzade adlı Kazanlı bir göçmenden gelmişti (Toprak, 2012, s. 11). Musa Akyığıtzade, List ve Paul Cauwes'den esinlenerek, devletin devamı ve huzuru için korumacı prensiplere başvurmanın önemini vurgulamıştı. Akyığıtzade, aynı zamanda ilk Türk milliyetçisi gruplardan biri olan Türk Derneği adlı grubun içinde yer almıştı (Karaoğlu, 2008, s.1). Akyığıtzade 'ye göre, ülkelerin üretim güçleri, eşit düzeyde olmadığı sürece serbest pazarda güçlü zayıfı ezecekti. Biri tarım ülkesi diğeri sanayileşmiş iki ülkeden, ilki diğeri tabi olacaktı. Çiftçi İrlanda, Sanayileşmiş İngiltere' ye bağımlıydı. Hindistan serbest ticaret politikası izleyince, İngiliz mallarının egemenliği altına girmişti (Toprak, 2012, s. 116). Ona göre "Terakki-i memleket için himaye lazımdır" (Toprak, 1999, s.

582). Yani iktisattan genellikle “usul-ü himaye” politikasından yana görüşler belirtmişti. Yazmış olduğu kitaplarında da bu görüşlerine dile getirmişti. 1898 ve 1900 yıllarında yazdığı her iki kitapta “usul-ü himaye” görüşünü değerlendirmiş, birinci kitapta özellikle bu konuyu ayrıntılı ele almış, ikincisinde ise klasik ekonominin bütün konularını sistematik olarak değerlendirip, “usul-ü himaye” ye ayrı bir ağırlık vermişti (Çavdar, 1992, s. 128). Musa Akyiğitzade'nin himaye usulü ile ilgili görüşleri ses getirince, Mehmet Cavid Bey'le aralarında kişisel bir mücadele başlamış, Cavid Bey siyasi gücünün de etkisiyle, Akyiğitzade'nin gazetelerini kapattırarak, tayin yoluyla onu İstanbul'dan uzaklaştırmıştı (Akin, 2007, s. 50). Cavid Bey daha öncede belirttiğimiz gibi serbest ticaret anlayışını savunuyordu. Liberal ekonominin en önemli temsilcilerindendi. Görüşlerinde sermayenin önemini vurgulamış, Osmanlı toplumunun ancak sermaye aracılığıyla kurulabileceğini, sermaye olmayınca emeğin hiç bir iş yapamayacağını, sermayenin ülkeye uygarlık getireceğini savunmuştu (Toprak, 2012, s. 92). Bu yüzden sermayenin, yabancılarında içinde olduğu serbest ticaret ile sağlanabileceğini düşünmüştü. Önemli büyük girişimler için, kesin olarak yabancı sermayeye ihtiyaç olduğunu savunmuştu (Tunçer, 2010, s. 44). Ancak Cavid Bey'in görüşleri ve uygulamaları başta olmak üzere, bu dönemde uygulanmak istenen serbest ticaret ile ilgili görüşler ve uygulamalar istenilen sonucu vermedi. Çünkü serbest ticaret anlayışı yani ekonominin liberalleşmesi daha çok gayr-i Müslimlerin işine yaramış, uygulanan bu politikalar Osmanlı ekonomisini birçok açıdan yöneten gayr-i Müslimlerin ve yabancıların gücünü daha da arttırmış, Müslüman esnafın ise, gücünü daha da azaltmıştı. Bunun sonucu olarak da Türk Milliyetçiliği özellikle iktisadi liberalizme tepki olarak ortaya çıkmıştı (Toprak, 2012, s. 81). İttihatçıların Anadolu ve Müslüman-Türk unsur merkezli bir ekonomi anlayışına yönelmeleri ekonomide liberalizm karşıtı görüşlerin artmasına neden oldu. Liberal ekonomi anlayışı ticari hayatta Müslüman-Türk girişimcileri olumsuz etkilediği için ekonomide Müslüman ve Türk unsurları öne çıkartmaya yönelik milli bir iktisat anlayışı uygulanmak istendi (Varlı ve Koraltürk, 2010, s. 127). İşte bu doğrultuda iktisadi hayatta, liberal anlayışın yerine, “Milli İktisat” anlayışı kabul görmeye başladı (Kurt, 2012, s. 120). Milli iktisat anlayışının ortaya çıkmasında, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda yaşamış olduğu siyasi başarısızlıklarında etkisi olmuştur. Çünkü iç ayaklanmalar, Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgiler serbest ticaret anlayışının önemini yitirmesine neden olmuştur. Savaş yıllarında, savaşın getirdiği bunalımlar himaye anlayışını devletin iktisadi politikası haline getirmişti (Akin, 2007, s. 62). Cihan Harbinin zorunlu kıldığı dışa kapalılık ve finansman zorluğu milli iktisat anlayışına ayrı bir ivme kazandırmıştı (Toprak, 2012, s. 82). Bu anlayış yönetimde bulunan İttihat ve Terakki'nin bir politikası haline gelmişti. İttihatçılar, milliyetçilik anlayışı doğrultusunda “Milli İktisat” siyaseti izlemeye çalışmışlardı. Bu siyaset doğrultusunda bazen ideolojik amaçla çalışmalar bazen de toplumsal ve ekonomik amaçlı çalışmalar yapılmıştı (Tunaya, 1998, s. 67). “Milli İktisat” anlayışı bir tür Neo-Merkantalist iktisat politikasıydı. Kapitülasyonların zorunlu hale getirdiği liberal iktisat anlayışına tepkinin bir sonucuydu. Milliyetçilik anlayışı ile ilişkili bir politikaydı (Toprak, 1985). Milli İktisat anlayışı 19. yüzyıl sonlarında Ahmet Mithat ve Musa Akyiğitzade tarafından savunulan, dış ilhamını, Alman tarihçi okulunun korumacı doktrininden alan ve sanayileşmeyi kalkınmanın ana yolu olarak gören Alman bir anlayıştı (Boratoğlu, 2015, s. 26). Bu anlayışın en büyük savunucusu Fredrich List'tir. İslam mecmuasında yer alan «milli iktisat» başlıklı bir yazıda List'ten “İktisadi Bismarck” diye bahsedilir. Milli iktisadın en önemli temsilcilerinden Tekin Alp, “ Türklerin siyaset alanında Bismarck'ları, kahramanları eksik değildir, fakat milli iktisatçıları, Fremd-

rich List'leri hiç yoktur. "Türkler bir an önce milli iktisatçılar oluşturmali" (Toprak, 1985, s. 741) diyerek List'in önemini vurgulamıştır. İttihatçılar, kısa zamanda Alman iktisatçılarının savunduğu görüşlerin etkisinde kalmış, I. Dünya Savaşındaki zorluklar İttihatçıların bu yüzden Alman nüfuzunun etkisinde kalmalarına neden olmuştu. Liberal politikalarından vazgeçip, Almanya'nın benimsediği milli iktisat politikasını uygulamaya çalışmışlardı (Kurt, 2012, s. 121). Savaşla birlikte milli iktisat zorunlu hale gelmişti. Çünkü Osmanlı Devleti'nin dış bağlantıları kesilmiş, savaş öncesi 15 milyon lirası besin maddesi, 30 milyon lirası sinai mal olmak üzere, toplam 45 milyon liralık ithalatı olan Osmanlı, savaşta bu miktarın %3' ünü bile ithal edememiş, bu yüzden de ülke olanaklarıyla yetinmesi gerekmiş ve kendi olanaklarıyla yetinebilen bir Osmanlı ekonomisi oluşturmaya çalışmıştı (Toprak, 2012, s. 96-97). Savaş dönemi Türklerden oluşan kapitalist bir sınıf oluşturmak, Türkleri iktisadi faaliyetlerde daha etkin konuma getirmek, şirketler, bankalar ve kooperatifler kurmak ve bunları örgütlemek, Türkçü iktisat anlayışının en önemli amacı olmuştu (Akşin, 2014, s. 426). İttihatçılar, son dönemlerde dışa bağımlı hale gelen Osmanlı ekonomisinin ancak milli bir iktisat politikasının uygulanmasıyla ve gelişmiş bir Türk burjuvazisinin yaratılmasıyla ancak karşı konulabileceğini düşünmüşlerdi. Türk milli burjuvazisi yaratma çabası, Türk milliyetçiliğini güçlendirmişti (Oktar ve Narlı, 2009, s. 3). İttihatçılara göre, milli iktisadı oluşturmak için ülke gerçekleri gözlenmeli, somut gelişmeler takip edilmeli, iktisadi gerçekler aranırken ülkenin ve toplumun geçmişi ve tarihi dikkate alınmalıydı. Geçmiş anlamadan bugünü değerlendirmek olanaksızdır yine onlara göre iktisadi gerçekler aranırken manevi unsurlarında etkisi değerlendirilmeli, çünkü vicdan ve milli şuurun olmadığı yerde milli iktisattan söz edilemezdi (Toprak, 1985, s. 743). Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Alp Tekin milli iktisat düşüncesinin en önemli savunucularındandı. İktisadiyat Mecmuası, Türk Yurdu, İslam Mecmuası ve Yeni Mecmua gibi yayın organlarında yazdıkları yazılarla, milli iktisadın öneminden ve gerekliliğinden bahsetmişlerdir. İktisadiyat Mecmuası, İttihatçıların desteğiyle milli iktisat görüşünü savunan en önemli yayın organlarından birisi olmuştu (Toprak, 2012, s. 108). Türk milliyetçiliğini en önemli temsilcilerinden biri olan Ziya Gökalp, milli iktisadı, milli birlik anlayışı içinde ele almış, bunun içinde Alman ittihatchılığının örnek alınması gerektiğini savunmuştur (Akın, 2007, s. 63-64). Gökalp, milli iktisadı iki devreye ayırmış, ilk devrede tüm olanakların üretimin artırılması için seferber edilmesini, ikinci devrede ise, adil bir servet dağılımı ile tüm vatandaşların uygarlığın getirmiş olduğu imkanlardan eşit bir şekilde yararlanmasını, yani sosyal devlet anlayışını oluşmasını dile getirmiştir (Toprak, 1985, s. 743). Yine Gökalp milli iktisat ile iktisadi yurtseverlik arasında tam bir özdeşlik kurmuştu (Çavdar, 1992, s. 166). Ziya Gökalp savunduğu Türkçülük görüşünü, sosyo-ekonomik yönünü yazdığı yazılarda dile getirmiş, ekonomik tezlerini saf bir Türkçe ile anlatmaya çalışmıştı. Yazılarında özellikle kapitülasyon düşmanlığı, milli sermaye yandaşlığı, yabancı mallara boykot, bütçe birliği gibi konuları dile getirmişti (Tunaya, 2011, s.403). Ayrıca yazdığı yazılarda özellikle tesanütçülük, yani toplumsal dayanışmanın gerekliliğini vurgulamıştı. Ancak bu yolla milli bir iktisat anlayışının oluşacağını dile getirmişti. Ona göre Müslüman Türk unsurunun asker ve memur, gayri Müslimlerin ise sanatkâr ve tüccar olduğu bir toplum çağdaş devlete dönüşemezdi. Çünkü Türklerle, gayr-i Müslimler arasında müşterek bir vicdan yoktu. Aralarındaki iş bölümü gerçek bir iş bölümü değildi. Toplumsal dayanışmanın güçlenmesi için iş bölümünü ancak ortak bir vicdana sahip toplumda oluşması gerekirdi (Toprak, 2012, s. 99). Yine Ziya Gökalp'a göre Müslüman Türk unsur her işi bizzat üstlenmeli askerlik ve memuriyetin yanında, ticaret ve sanayi

alanlarında da faal olmalı, iş bölümünü yaygınlaştırarak milli iktisadı kurmalıydı. Ona göre milli iktisadın olmaması ve Türklerin iktisadı sınıflarda mahrum kalması, güçlü hükümetlerin kurulmasını olumsuz yönde etkilemişti. Gökalp'ın tüm savunduğu bu düşünceler, Durkheim'in "Toplumsal İş Bölümü" adlı yapıtının Türk milliyetçiliğine ve milli iktisada uyarlanmasıydı. (Toprak, 1985, s. 744). Milli iktisat anlayışının en önemli savunucularından biriside Yusuf Akçura'dır. Osmanlı'da toplumsal tabakalara gönderme yapan, sürekli olarak sınıf sorununa değinen yayın organlarından birisi olan "Halka Doğru" Akçura'nın savunduğu halkçı görüşlerle ilgili makalelerini yayınlamıştı. Burjuvazi sözcüğü ilk defa Akçura ile birlikte kullanılmaya başlandı (Toprak, 2012, s. 100-101). Türk burjuvazisinin, Türk ulus devletinin temel dayanağı olacağını söylüyordu. 1914'de yayınlanan yazısında: "Türkiye'deki Türk milli uyanışı Türk burjuvazisinin doğuşunun başlangıcıdır. Ve eğer Türk burjuvazisinin doğal gelişmesi zarar görmeden ya da kesintiye uğramadan devam ederse, Türk devletinin sağlam bir şekilde kuruluşu garanti altına alınmış demektir" (Akın, 2007, s. 65) diyordu. Akçura, eğer Türkler kendi içlerinden, Avrupa sermayesinden de yararlanıp, burjuva sınıfı yaratamazsa sadece asker-memur ve köylüden güç alan Osmanlı Devleti'nin çağdaş bir devlet olamayacağını (Toprak, 1985, s. 744) vurguluyordu. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu'nu ancak Türk Burjuvazisini ortaya çıkışı kurtarabilirdi (Toprak, 2012, s. 102). Akçura, "Türk Milliyetçiliğinin İktisadı Menşelerine Dair" yazısında ise, Türk milletinin geleceği için Türklerin iktisaden yükselmesi gerektiğini, güçlü bir burjuva sınıfı ile ancak güçlü bir sanayinin oluşabileceğini vurgulamıştı (Yiğit, 2012, s. 147). Yusuf Akçura, yazdığı yazılarda Osmanlı burjuvazisiyle ilgili olarak önemli analizlerde yapmıştı. Örneğin, İttihat ve Terakkinin Osmanlı sınırlarında ticaret ile uğraşan Türk ve Müslümanların rakibi olabilecek kişilere bu yolla engelleyerek iktisadı gücünü artırdığını, Müslüman ve özellikle Türk burjuvazisinin güçleneceğini belirtiyordu. İttihat ve Terakki için Türk burjuvazisinin temsilcisi ifadesini kullanıyordu (Toprak, 2012, s. 105). Milli iktisat anlayışının önemini ve milli burjuvazisinin oluşması gerektiğini savunan önemli kişilerden birisi de Tekin Alp'ti. Ona göre Milli İktisat, ulusun üretimini ve zenginliğini, milletin refah düzeyini, tarım ve sanayi ile ilgili gelişimini artırmaya yönelik bütün düzenlemelerin ve girişimlerin bütünü anlamına gelmekteydi. Devletin en önemli vazifesinin, bunların serbestçe gelişimi sağlamak olduğunu ifade etmişti (Çavdar, 2013, s. 96). Tekin Alp ayrıca siyasi bağımsızlığın ancak, ekonomik bağımsızlıkla mümkün olacağını, bunun içinde mutlaka ulusal bir ekonominin kurulması gerektiğini söylemişti (Yiğit, 2012, s. 147). Cihan Harbi yıllarında Osmanlı Devleti'nde köklü dönüşümlerin olduğundan da bahsetmiş, memur sınıfın burjuvaziyle dayanışma yaptığını, memurların büyük bir kısmının ticarete atıldığını ve iktisatla ilgilenmeye başladığını, bununda devletle burjuvazinin bütünleşmesi yönünde olumlu bir sonuç doğurduğunu dile getirmişti (Toprak, 2012, s. 108). Yine Tekin Alp, milli iktisat politikasıyla üretimin artırılmasına yönelik bir ekonomi politikasından bahsetmiş planlı ekonomi anlayışının önemini vurgulamıştı (Çavdar, 2013, s. 96). Sosyal politika ya da kendi deyimiyle içtima-i siyaset diye adlandırdığı sistemle, sosyal güvenlik ve adil vergi düzeni gibi toplumsal iyileştirmeye yönelik politikaların öneminden de bahsetmişti (Çavdar, 1992, s. 169).

İktisadi Faaliyetler

Devletin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik zorluklar, dönemin getirmiş olduğu koşullar nedeniyle ve tüm bu tartışılan ve sunulan görüşler ışığında, milli iktisat anlayışının uygulanması doğrultusunda yapılan en önemli çalışmalardan birisi bankacılıktır. Türkiye’de ekonomik bağımsızlığın finans sektöründe gerçekleştirilecek atılımlara bağlı olacağını daha II. Meşrutiyet yıllarında İttihatçılar görmüş, bu doğrultuda “Milli Bankacılık” anlayışı yaygın hale gelmişti (Toprak, 2017, s. 4). Osmanlı Devleti’nde bankacılık Galata bankerlerinin (sarraflarının) faaliyetleriyle başlamış, tüm para ve kredi işleri bankerler aracılığıyla yürütülmüştü. Zamanla bu bankerlerin devletin üst kademesinde yer alan memurlarla temas kurması bu bankerlerin önemli kazançlar elde ederek zenginleşmesine neden olmuştu (Oktar ve Varlı, 2009, s. 5-6). Kısacası ekonomi yabancıların eline geçmişti. İttihatçılar artık iktisadi-mali sorunlarla yakından ilgilenmeye başlamış, milli nitelikte bir bankanın kurulması gerektiğine inanmışlardı. Bu arada Osmanlı Bankası, Duyun-u Umumiye ile ortak hareket ediyor, Osmanlı Hükümeti bu iki kuruma danışmadan hareket edemiyordu. Ülkenin mali ve iktisadi esaretten kurtarılması gerekiyordu. Bu olay basında da sürekli dile getiriyorlardı (Toprak, 2012, s. 255). Osmanlı Bankası’nın yerine sermayesi tamamen Türk olan milli bir bankanın ekonomik bağımsızlığımız için gerekli olduğu düşüncesi etkiliydi. Çünkü Osmanlı Bankası hükümetin taleplerine sürekli engeller çıkarıyordu. Bu konu meclis-i mebusunda da sürekli tartışılıyordu (Oktay ve Varlı, 2009, s. 8). Milli banka görüşü, Balkan Savaşından sonra daha da güçlendi (Toprak, 2012, s. 256). Çünkü, Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Bankası, hükümete parasal açıdan güçlük çıkarmış, I. Dünya Savaşı öncesinde de alınan mali tedbirler bankaca dikkate alınmamıştı (Eroğlu, 2006, s. 67). I. Dünya Savaşı yıllarında milli bankacılık hareketinin hız kazanmasında Osmanlı yönetimi ile Osmanlı Bankası arasındaki bu tür olumsuz ilişkiler etkili olmuştu (Oktay ve Varlı, 2009, s. 9). İşte bu gelişmeler sonucunda 1917 yılında merkezi İstanbul olmak üzere Maliye Nazırı Cavid Bey, Meclis-i Mebusan Reis Vekili Hüseyin Cahit Bey ve Selanik tüccarlarından Tefvik Bey tarafından 4 milyon lira sermaye ile İtibar-ı Milli Bankası kuruldu (Toprak, 2012, s. 257). Bankanın kurulması ile tamamen milli olan bir kredi kurumu oluşturarak sıkıntıların giderilmesi amaçlanmıştı. Bundan dolayı hisse senetlerinin sadece Türk vatandaşlarına verileceği konusunda da taahhüt verilmişti (Eroğlu, 2006, s. 67). İtibar-ı Milli Bankası sadece banka işlemleri ile uğraşmayacak, aynı zamanda demiryolu, yol, geçit, kanal, liman, bataklık kurutma ve arazi sulama gibi bayındırlık işleri ile de uğraşacak, tarım, ticaret ve sanayinin gelişmesine yönelik katkıda sağlayacaktı. Ayrıca devlete ait mali işlerin yürütülmesi ve halkın para, tahvil, senetlerini de korumak gibi önemli bir görevi üstlenecekti (Toprak, 1985, s. 768). İtibar-ı Milli Bankasının kurulması hem basında hem de halk arasında büyük ses getirdi. Milli Banka girişimi kamuoyunda benimsenmiş, dönemin dergi ve gazetelerinde bu konuyu destekleyen yazılar yazılmıştı. İttihat ve Terakki’nin yarı resmi organı olan İktisadiyat Mecmuasında Tekin Alp, Tasvir-i Efkar’da ise Yunus Nadi, milli bankacılığı iktisadi alanında yapılmış olan en önemli inkılaplardan birisi olarak değerlendiriyordu (Toprak, 2012, s. 260-261). İtibar-ı Milli Bankasının yanında yine İstanbul olmak üzere değişik zamanlarda başka bankalarda açılmıştı. 1914’de Said, Bekir, İzzet Beyin başkanlığında, İstanbul Murahhası Kemal Bey’in önerisi ile Milli İktisat Bankası, yine, 1911’de Ahmet Kemal Bey’in kurduğu İstanbul Bankası dikkate değer diğer bankalardı (Toprak, 2012, s. 269). Bu dönemde milli iktisat anlayışı doğrultusunda sadece İstan-

bul'da değil, taşrada da önemli bankalar açılmıştı. II. Meşrutiyet yıllarında İttihatçıların uygulamaya çalıştığı Milli İktisat anlayışının temelini oluşturacak olan taşradaki bu milli bankalar, Anadolu'da doğan orta sınıfın İttihat ve Terakki ile olan organik bağlarını güçlendirmişti (Toprak, 2017, s. 5). 1915'de manifatura, tahıl ve kösele ticareti amacıyla, Karaman Milli Bankası, 1916 da çiftçiliği desteklemek amacıyla Kayseri'de Köy İktisat Bankası, 1916'da Akşehir Osmanlı İktisat Bankası, 1913 yılında İttihat ve Terakki'nin desteği ile Milli Aydın Bankası, yine ittihatçıların desteği ile Manisa Bağcılar Bankası, 1914'de Adapazarı İslam Ticaret Bankası bunların en önemlileridir (Toprak, 1985, s. 769-770). İttihat ve Terakkinin, Milli İktisat anlayışı doğrultusunda yaptığı en önemli çalışmalardan birisi de ticaret alanında milli şirketlerin sayısını arttırmak olmuştur. 1913 yılında ki İttihat ve Terakki kongresinde bu konu ile ilgili karar alınmış, ticaret alanında anonim şirketler ile ilgili hükümlerin çağdaş koşullara göre düzenlenmesi yönünde ortak bir tavır belirlenmişti (Tunaya, 1998, s. 293). 1908-1918 yılları arasında toplam 236 şirket kurulmuş, bunların 123 tanesi Cihan Harbi yıllarına denk gelen 1914-1918 yılları arasında faaliyete geçmişti (Torak, 201, s. 175). Yine, bu dönemde milli sermayenin oluşmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği üzerinde durulmuş, milli iktisat anlayışı, liberal görüşleri savunan ittihatçıları özellikle de Cavid Bey'i de etkilemiş, yabancı sermayeden yana olan Cavid Bey, savaşın koşulları neticesinde uzlaşmacı davranarak, yabancı ve yerli sermayenin ortak girişimlerde yer alması gerektiğini vurgulamıştı (Toprak, 2012, s. 208). Cavid Bey'e göre yabancı sermaye yalnız bırakılmamalı, yerli sermaye ile birleştirilmeliydi (Tunçer, 2010, s. 50). Yine ona göre ekonominin gelişmesi için büyük sermayelerin hatta, küçük sermayelerin de birleşerek, şirketlerin sayısını artıracak önemli tedbirler alınmalıydı (Eroğlu, 2006, s. 308). Cihan Harbi'nden önce Osmanlı Devleti'nde bugünkü anlamda bir sermaye yoktu, devletin ekonomik yapısı daha çok tarıma dayalıydı (Eldem, 1994, s. 57). Sanayi daha çok gayr-i Müslimlerin elindeydi ve sanayi de dışa bağımlılık söz konusuydu. Kapitülasyonların getirmiş olduğu geniş ayrıcalıklar ekonominin yabancı sermayenin kontrolüne geçmesine neden olmuştu. Bu nedenlerden dolayı, Milli İktisat anlayışı doğrultusunda bazı tedbirler alınmaya başlandı. İlk olarak, İttihatçılar 1914 tarihi itibarıyla kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını duyurdu. İki yıl sonra ise, ithalattaki gümrük vergisi sistemini değiştirerek, ithal edilen malların para değerini esas alan vergi yerine, ithal malları için spesifik gümrük tarifesi getirildi. Bu, bir tür ekonomi politikasını sömürmeye yönelik korumacı tedbirlerdendi (Zürcher, 2014, s. 190-191) yine sanayi teşvik ve geliştirme yönünde İttihatçı hükümet, 1913 ' den önce geçici bir Teşviki Sanayi Kanunu, 1914 yılında ise, bunun kalıcı olarak uygulanması amacı ile Teşviki Sanayi Kanunu Nizamnamesini yayınladı (Toprak, 2012, s. 294). Bu kanun, kurulmuş ve kurulacak birçok sanayi müesseselerine faydalar sağladığından dolayı yatırımlara olan isteği arttırmıştı (Eldem, 1994, s. 61). Bunun yanında, 1916 da çıkartılan bir kanunla bütün sanayi şirketlerin yazışmasının Türkçe yapılması zorunlu hale getiriliyordu. Bu kanun, Türklerin bu şirketlerde istihdamını temin etmeye yönelikti. Ayrıca İktisadi meslek eğitimine önem verilmiş, atölyeler açılmış, sanayi mekteplerinin ıslahına gidilmiş, Almanya'ya yüksek tahsil amaçlı, usta başı ve kalifiye işçi kurslarına katılacak kimseler gönderilmişti (Mardin, 1985, s. 632). Bu dönemde sanayiye desteklemek amacıyla kurulan örgütlere köylünün eğitilmesine yönelik yerel ticaret fuarlarının kurulduğuna, Almanya'ya modern sanayi tekniklerini öğrenmek için sadece öğrencilerin değil işçilerinde yollandığına dair yönündeki haberler, gazetelerde sıklıkla görülüyordu. Yine, Teşviki Sanayi'nin getirmiş olduğu imkânlar neticesinde birçok yerde küçük çapta

da olsa makarna, çimento ve tuğla fabrikaları açılıyordu (Ahmad, 2014, s. 53-54). 1915 yılına gelindiğinde başta gıda ve tekstil olmak üzere batı Anadolu'da toplam 282, Anadolu'nun diğer yerlerinde ise, yine gıda ve tekstil başta olmak üzere toplam 259 tane sanayi tesisi mevcuttu (Eldem, 1994, s. 28). Görüldüğü üzere getirilen kolaylıklar bu tesislerin sayılarında önemli derecede artışa neden olmuştu. 1914 yılında kabul edilen bir kanunla, yabancı şirketler ile sigorta şirketlerinin Osmanlı kanunlarına tabii olacağı, 3 ay içinde imparatorluk sınırları içinde yer alan yabancı şirketlerin Osmanlı anonim şirketi haline getirileceği, aksi takdirde kapatılacağı ilan ediliyordu (Eldem, 1994, s. 28). Milli iktisat anlayışı doğrultusunda tarımda da önemli çalışmalar yapılmış; tarımın teşvik edilmesi ve kanunlaşmasına yönelik önemli tedbirler alınmıştı. Cavid Bey, meşrutiyetin ilanı ile birlikte, düşünceleri doğrultusunda adımlar atarak, köylüyü desteklemek amacı ile, Anadolu ve Rumeli köylerine, 200 bin Türk lirası karşılığında tohumluk buğday temin etmeye çalışmıştı (Eroğlu, 2016, s. 305). İttihat ve Terakki'nin tarım politikası daha çok devletçilik ilkesini güçlendirmeye yönelik olmuştu. Yapılan çalışmalarla Türk Tarımı ticarileşerek, dünya pazarı ile bir bütün haline gelmişti (Ahmad, 2014, s. 68). 1913 yılında çıkartılan bir kanunla, toprakta özel mülkiyetin oluşturulması ve toprak sahiplerinin güvence altına alınması sağlanmıştı (Ahmad, 2014, s. 68). Bu arada savaşın getirmiş olduğu zorluklar, tarım politikalarını olumsuz etkiliyordu. İttihatçılar bunlara yönelikte önemli tedbirler almaya çalıştılar. Cihan Harbi ile birlikte ikili araziler azalmıştı, ilk olarak bunlara önlem alınarak, ikili arazilerdeki mahsulün kaldırılması ve ambara konulması için köy ihtiyar heyetleri yetkili kılındı. Yine harman yerindeki tahılın ambara nakledilmesinde Harbiye Nezareti ile Ziraat Nezareti'nin ortak kararı ve çalışmasıyla, bu tahılların ordunun vasıtalarıyla nakledilmesine karar verildi (Toprak, 2012, s. 442-443). Savaşla uğraşan hükümet, bir yandan da tarımı geliştirmeye yönelik projeler üretiyordu. Köylük bölgelerdeki halka hizmet amacı ile 30 bin kilometrelik bir yol yapılması ve köylünün ürettiği malları pazara götürebilmesi içinde demiryollarının yapımına hız verilmesi amaçlanıyordu. Ayrıca düşünülen projelerle Kilikya ovasının sulanması, Adana bölgesinin ikinci bir Mısır haline getirilmesi amaçlanıyordu (Ahmad, 2014, s. 90-91). 1916'da çıkartılan Mükellefiyet-i Ziraiye Kanunu ile kırsal kesimlerde imece usulü ile toprakların ekilmesine bunun içinde cepheye gitmemiş olanlardan ve kadınlardan ziraat alayları ve çiftçi taburlarının oluşturulmasına karar verilmişti. Yine bu amaç doğrultusunda devlet topraklarının bir kısmı bedeli 40 yılda ödenmek koşulu ile emeklilere satılmış, onlara kredi sağlanarak topraklarının boş kalması önlenmeye çalışılmıştı (Toprak, 2012, s. 444-447). Yine tarımın gelişmesine yönelik tarım okullarının açılmasına ve bilimsel tarımın teşvik edilmesine karar verilmişti (Ahmad, 2014, s. 83). Milli ekonominin geliştirilmesine yönelik, Ticaret ve Ziraat Nazırlığı hükümetin ekonomik politikasını açıklamış, bu doğrultuda tarıma öncelik verileceği, Çukurova ile Konya ovasındaki boş arazilerin dikileceği, pirinç ekiminin yaygınlaştırılacağı, çiftçiye tohumluk, hayvan ve makine verileceği belirtilmişti (Ahmad, 2014, s. 57). Savaş yıllarında en büyük sorunlardan birisi de işe sorunuydu. Osmanlı Devleti savaş sırasında ekmek, şeker, gaz gibi zorunlu ihtiyaç maddelerinin sıkıntısı ile karşılaşır. İttihatçılar buna tedbir olarak, işe sıkıntısını gidermek amacıyla, İstanbul murahhası Kemal Bey başkanlığında Heyet-i Mahsusa-i Ticariye-yi kurarak başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerin işe işlerini yürütmeye başlar. Savaşın uzaması ile işe sorunu önemini artırır. Almanya örnek alınarak Merkez ve Taşra İşe Heyetleri kurulur. İttihat ve Terakkinin iktisat politikaları içinde İstanbul'un işesi, en önce çözülmesi gereken konulardandı (Boratoğlu, 2015, s. 29). Çünkü İstanbul'un işesi sırasında dağıtımda büyük güçlüklerle

karşılanmış, karne yönetiminden dolayı ve buğdayın öğütülüp, dağıtılması konusundaki gecikmeler, ekme satışları sırasında fırınların önündeki büyük kalabalıklara kargaşa ve kavgalara yol açmıştı. İttihatçılar bunu önlemek amacı ile, dağıtım ittihatçılara ait mahalle teşkilatı aracılığıyla yapılmış, yine onların memurlar tarafından denetlenmişti (Toprak, 2012, s. 475). İttihatçıların önemli liderlerinden Kara Kemal tarafından değişik, çoğu kez çelişkili ve yetersiz yöntemlerle İstanbul iâşesi çözülmeye çalışıldı (Boratoğlu, 2015, s. 29). Kara Kemal'in uygulanan ekonomik politikalarında etkisi büyüktü ve özellikle cemiyetin toplum içindeki gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomik örgütlenmeyi Kara Kemal başarılı bir şekilde uygulamıştı. Eski dönemde uygulanan ahilik gibi benzeri kurumlar canlandırılarak, esnaf birlikleri oluşturulmuştu (Çavdar, 1970, s. 82-83). Esnaf örgütlenmesi ve kooperatifçilik anlayışı Kara Kemal'le birlikte ortaya çıkmıştı. Örneğin, beslenme sorununu çözmek amacı ile Kara Kemal'in öncülüğünde Anadolu Milli Mahsulât Şirketi kurularak, İstanbul Şehreminliği ile yapılan anlaşma ile Taşra'dan gıda maddeleri alınmıştı. Yine, Şehremanetinin yaptığı ekmelekleri dağıtmak amacı ile "Ekmelekçiler Cemiyeti" kurulmuş, ayrıca bakkaliye ticareti yapılan "Milli Kantariye Şirketi" oluşturulmuştu. Bu şirketlerin çoğuna İttihat ve Terakki ortak olmuştu. Tekstil amaçlı milli mensucat şirketi kurulmuştu. Bu şirketler sayesinde hem iktisadi Türkcülüğe katkı sağlamış, hem de esnaf, İttihat ve Terakki'ye bağlanmıştı. Bunun sonucu olarak da hamallar, arabacılar, kayıkçılar gibi kişileri kendi adamlarından oluşturan İttihatçılar, Kara Kemal'in öncülüğünde bir bakıma "Hazır Kuvvet" diyebileceğimiz bir kurum oluşturulmuşlardı (Akşin, 2014, s. 428-429). Anadolu'dan İstanbul'a hububat sevki sırasında, savaşın getirdiği sıkıntılardan dolayı tıkanan demir yollarından buğday nakli sırasında tahsisat yapan tüccar, büyük karlar sağlamış, bu durumdan en çok ittihatçılara yakın olan gruplar faydalanmıştı (Boratoğlu, 2015, s. 29). Ancak bu türden faaliyetler, istifçilik, kara borsacılık ve yolsuzluk gibi sorunlara yol açmış, bu durum kamuoyunda değişik tepkilere neden olmuştu (Toprak, 2012, s. 475). Bütün bunlara rağmen, başarı faaliyetlerinden dolayı Kara Kemal kutlanmış, hatta iktidara yakın olarak bilinen Tanin gazetesinde, Kemal Bey'in faaliyetleri yararlı bulunmuş, Kemal Bey sayesinde temel ihtiyaçların karşılandığı, tamamen milli bir sermayenin oluşturulduğu, ekonominin gayr-i Müslimlerin elinden, milli ellere geçtiği yönünde övgü dolu sözler söylemişti. Bir taraftan da ortaya çıkan kara borsacılığı önlemek ve temel ihtiyaç maddelerinin satışını düzenlemek amacı ile ittihatçılar tarafından yasa çıkartılarak Men'i İhtikâr Komisyonu kurulmuştu. Cemiyetin kara borsacılara tepkisi o kadar büyüktü ki, Talat Bey bile neredeyse ihraç edilmeye karşı karşıya kalmıştı (Toprak, 1996, s. 479). Bütün bu tedbirlere rağmen, Anadolu'nun birçok yerinde iâşe işleri düzenli yürütülemedi. Özellikle, savaşın getirmiş olduğu göç hareketleri ticari düzeni bozmuş, Suriye, Lübnan ve Doğu Anadolu'da gıda maddeleri açısından darlık meydana gelmişti. Buna karşılık İzmir, Ankara ve Kütahya gibi yerlerde (Ahmad, 2014, s. 56) alınan önlemler sayesinde halkın iâşesi daha düzgün sağlanabiliyordu (Eldem, 1994, s. 41-42). İstanbul'un iâşesi için alınan tedbirler ve bu yönde kurulan şirketler ve iâşe komisyonu ile ilgili belgeler İttihatçıların 1916 Kongresinde de açıkça dile getirilmişti (Tunaya, 1998, s. 295). Kısacası, İttihat ve Terakki'nin iâşe politikası istikrarlı olmamış, kara borsacılık, istifçilik gibi sorunlara yol açmış, halkın beslenme sorunu tam olarak karşılanamamıştı. Ancak, iâşe politikası İttihat ve Terakki'nin savaş yıllarında uygulamaya mecbur kaldığı, milli iktisat anlayışının bir parçası olmuştu. İttihatçıların iyi niyetine rağmen, yolsuzluklar ortaya çıkmış, bu da ileride ittihatçıların sorumlu tutulmasına neden olmuştu (Toprak, 1978, s. 220). Kara Kemal'in bu faaliyetleri 1919'da Damat Ferit Paşa'nın

tepkisine neden olacak, 1926 da ise, İzmir suikastı nedeni ile yapılan davalarda bu faaliyetler sorgulanacaktı. Ve sonra da Kara Kemal idam cezasına çarptırılacaktı. Bu faaliyetler sadece ekonomik değil, siyasi hayatımızda da etkisini gösterecek eylemler neden olacaktı (Tunaya, 1998, s. 411). Milli iktisat anlayışının başarı ile uygulanabilmesi için, dengeli bir bütçeye de ihtiyaç vardı. Bütçe çalışmaları da bu yüzden İttihatçılar tarafından önemsenmiş, bu amaçla bazı tedbirlerin alınmasına karar verilmişti. Harbiye Nazırı Enver Paşa düzenlediği ilk basın toplantısında askeri bütçeyi kısıtlayacağını söylüyordu (Ahmad, 2013, s. 179). Yine bu doğrultuda Cavid Bey'in meclise sunduğu, 1914-1915 bütçesinde askeri harcamalarda yüzde 30'luk bir kısıtlamanın olduğu görülmüyordu. Bu da askeri bütçe açığını başarılı bir şekilde dengelemişti (Ahmad, 2013, s. 181). Sadece askeri alanda değil, vergi alanında yapılan düzenli çalışmalar neticesinde, 1912-1913 bütçesine göre 1914 bütçesinde, 945 bin altınlık bir artış görünüyordu (Ahmad, 2013, s. 183). Bu da başarılı bir iktisat politikasının sonucuydu.

Sonuç

İttihat ve Terakki'nin 10 yıllık döneminde iktisadi hayatta birçok fikir tartışılmış ve bu fikirler uygulanmaya çalışılmıştır. İttihat ve Terakki hükümeti bulunduğu dönemin koşullarını da dikkate alarak bu fikirleri projelerle hayata geçirmek istemiştir. Ancak, özellikle savaşın getirdiği zorluklar zaman zaman bu politikaların uygulanmasını güçleştirmiştir. Ama yine de uygulanmak istenen bu politikalar, ekonomik hayata yeni bir anlayış kazandırmış, yeni bir düzen getirmiştir. Bu dönemde birçok ekonomik görüş ortaya atılmış ve tartışılmıştır. İzlenen ekonomik politikalar, Türklerde teşebbüs fikri uyandırmış, ticari ve sanayi alanında önemli yatırımlar yapılmasını sağlamıştır. Daha önceleri yabancıların elinde olan iktisat, artık milli girişimcilerin kontrolüne geçmiştir (Tatar, 2007, s. 93). Osmanlı ekonomisindeki girişimci profili değişmiş, ekonomideki yabancı hâkimiyeti azalmıştır (Yiğit, 2012, s. 152). Artık Türk Müslüman üreticiler ve tüccarlar kazanmaya başlamıştır. Özellikle kapitülasyonların kaldırılması ile birlikte hızlı bir kalkınma dönemi gerçekleşmiş, yabancı sermayeye gerek kalmadan, artık önemli teşebbüslerin yapılabileceği inancı artmıştır (Tatar, 2007, s. 94-95). Alınan tedbirler ve çıkarılan yasalar sayesinde, milli burjuva sınıfı oluşturulmaya çalışılmış, bu anlayış özellikle, cumhuriyet döneminde yapılacak olan ekonomik faaliyetlerinin temelini oluşturmuştur. Bu dönemdeki faaliyetlerin birçoğu benzer bir şekilde Cumhuriyet döneminde de uygulanacaktır. Bu yüzden, İttihat ve Terakki dönemindeki ekonomik anlayış, yani milli iktisat anlayışı, cumhuriyete geçişte bir köprü görevi görecek, ekonomimize, her iki dönemde de milli bir kimlik anlayışı kazandıracaktır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2014). İttihatçilikten Kemalizme. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, F. (2013). İttihat ve Terakki. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akın, U.C. (2007). Türkiye’de Milli İktisat Döneminin Ulus Devletin İnşasına Etkisi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkuş, T. (2008). Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa. ÇTTAD, 7 (16-17), 119-141.
- Akşin, S. (2014). Jön Türkler ve İttihat Terakki. Ankara: İmge Kitapevi.
- Berber, Ş. (2013). Osmanlı’nın Son Döneminden Cumhuriyetin İlk Yıllarına Liberalizm-Devletçilik Çatışması. ATAM Dergisi.
- Borataş, K. (2015). Türkiye İktisat Tarihi. Ankara: İmge Kitapevi.
- Çavdar, T. (1992). Türkiye’de Liberalizm. Ankara: İmge Kitapevi.
- Çavdar, T. (1994). İttihat ve Terakki. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (2003). Türkiye Ekonomisinin Tarihi. Ankara: İmge Kitapevi.
- Çavdar, T. (1970). Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu. İstanbul: Ant Yayınları.
- Eldem, V. (1994). Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eldem, V. (1994). Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eroğlu, N. (2006). Fırtınalı Günlerin Ünlü Maliye Nazırı Cavid Bey. İstanbul: Bir Harf Yayınları.
- Karaoğlu, Ö. (2008). Akyiğitzade Musa ve İlm-i İktisad. Bilgi Dergisi, 1 (16), 1.
- Kurt, İ. (2012). İttihat ve Terakki Döneminde Osmanlı Ekonomisi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mardin, Ş. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İktisadi Düşüncenin Gelişimi. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 3. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oktar, S., Varlı, A. (2009). İttihat ve Terakki Döneminin Ulusal Bankası: Osmanlı İtibarı Milli Bankası. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27 (2), 1-20.
- Özgün, C. (2008). Osmanlı Ekonomi Politikasına Kısa Bir Bakış. Tarih Okulu Dergisi, 2008 (1), 5-17.
- Şener, A. (2007). Sona Doğru Osmanlı. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Tatar, E. (2007). Milli İktisat ve Kara Kemal. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Tunaya, T. Z. (1998). Türkiye’de Siyasal Partiler. Cilt.1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2011). Türkiye’de Siyasal Partiler. Cilt.3. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Tunçer, P. (2010). İttihatçı Cavid Bey. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Toprak, Z. (2017). I. Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyete Türkiye'de Devletçilik. Teori Dergisi (325), 10-15.
- Toprak, Z. (1978). Cihan Harbi Yılarında İttihat ve Terakkinin İaşe Politikası, Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Cilt 6, 211-225.
- Toprak, Z. (1999). II. Meşrutiyette Toplumsal Proje, Tesanüt, Meslek ve Milli İktisat Osmanlı İktisat Ansiklopedisi, Cilt 3, 571-586.
- Toprak, Z. (1995). Milli İktisat, Milli Burjuva. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, Z. (1985). Milli İktisat. Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 3, 740-747.
- Toprak, Z. (1985). Osmanlı Devletinde Para ve Bankacılık. Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 3, 760-770.
- Toprak, Z. (2012). Türkiye'de Milli İktisat. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yiğit, T. T. (2012). Osmanlı Resmi İdeolojisindeki Dönüşüm. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Varlı, A. (2012). Milli İktisattan Devletçiliğe. Öneri Dergisi, 10 (37), 167-174.
- Varlı, A. ve Koraltürk, M. (2010). II. Meşrutiyetten Erken Cumhuriyet'e Milli İktisadın Sürekliliği ve İzmir İktisat Kongresi. ÇTTAD, 9 (20-21), 127-142.
- Zürcher, E. J. (2014). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.